

Notícies del Parc

pàgines 3, 4, 5 i 6

Flora

Les varietats antigues
de fruiters

Mireia Sisquella - Associació l'Era

pàgines 7, 8, 9 i 10

Fauna

L'almesquera

Pere Aymerich i Boixader

Joaquim Gosálbez i Noguera

pàgines 11, 12, 13 i 14

Recerca

Més de tres segles d'història:
les exploracions florístiques
al Cadí-Moixeró
i muntanyes veïnes

Ignasi Soriano

Neus Ibáñez

pàgines 15, 16, 17, 18 i 19

Opinió

pàgina 20

Activitats

pàgines 21

Itineraris

Tancalaporta

Manel Figuera i Abadal

pàgines 22 i 23

Llegendes i tradicions

El geperut del Cadí

Albert Rumbo

pàgines 24 i 25

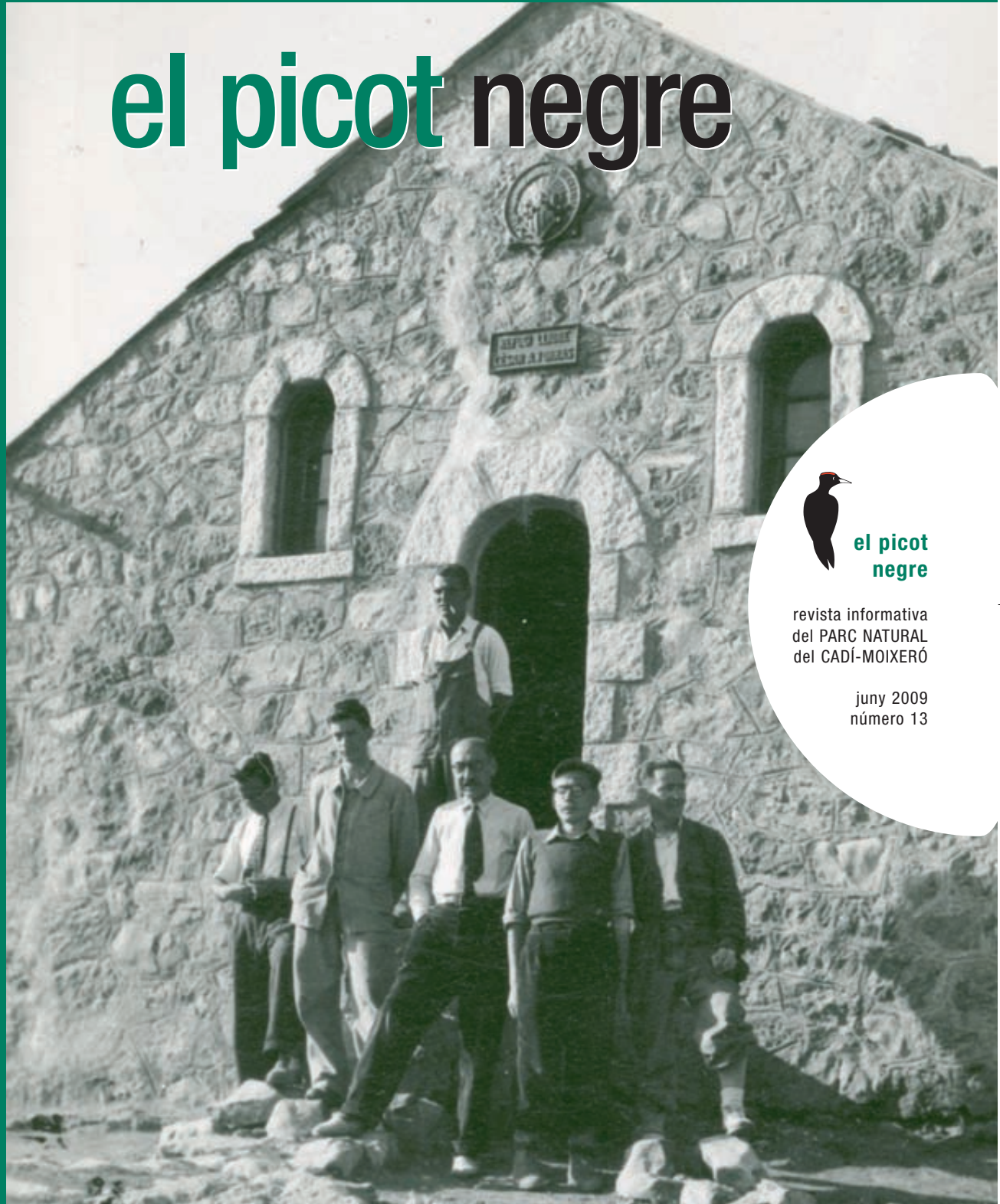
Entrevista

Brígida Rosinyol

pagesa de Bagà

pàgines 26 i 27

el picot negre

**el picot
negre**

revista informativa
del PARC NATURAL
del CADÍ-MOIXERÓ

juny 2009
número 13

RECERCA

Més de tres segles d'història:
les exploracions florístiques
al Cadí-Moixeró i muntanyes veïnes

Ignasi Soriano¹ & Neus Ibáñez²

¹ Departament de Biologia vegetal (Botànica), Universitat de Barcelona

² Institut Botànic de Barcelona (CSIC - ICUB)

Fotografia:

Fig.1 - Plec i etiqueta d'*Antirrhinum molle* de l'Herbari Salvador (BC-Salvador 561), recol·lectat "a les roques properes al riu Llobregat de Berga a la vila de Bagà" entre finals del segle XVII i principis del XVIII

Més de tres segles d'història: les exploracions florístiques al Cadí-Moixeró i muntanyes veïnes

El 2003 es va publicar el catàleg de plantes vasculars del Parc del Cadí-Moixeró i les serres veïnes; poc després un de nosaltres en va presentar una síntesi en el número 3 d'aquesta revista. Al·ludíem aleshores a l'important bagatge tant d'exploracions científiques com de dades sobre la flora del territori existents en el moment de redactar el catàleg; de fet, gairebé tots els botànics catalans, i molts de francesos i d'espanyols, hi han passat en algun moment i han contribuït al coneixement de la seva flora. Voldríem fer ací un breu repàs a aquestes recerques, algunes gairebé desconegudes fins ara.

Per documentar-nos hem utilitzat dues menes de fonts. Per un costat, les publicacions consultades per elaborar el catàleg esmentat: en trobareu la relació als apartats de bibliografia del llibre. D'altra banda, com a part de la tesi doctoral d'una de nosaltres, hem revisat els herbaris històrics de l'Institut Botànic de Barcelona, alguns dels quals contenen plantes de la zona. Cal remarcar aquí que, amb els llibres, els herbaris (col·leccions de plantes dessecades) han estat una de les principals eines per sistematitzar els coneixements científics sobre la flora des dels temps del Renaixement

Els primers plecs d'herbari i la primera publicació

L'herbari més antic conegut a Catalunya és el de la família Salvador, conservat actualment a l'Institut Botànic de Barcelona. Consta d'uns 4.000 plecs de plantes aplegades entre finals del segle XVII i mitjan XVIII per aquesta família d'a-

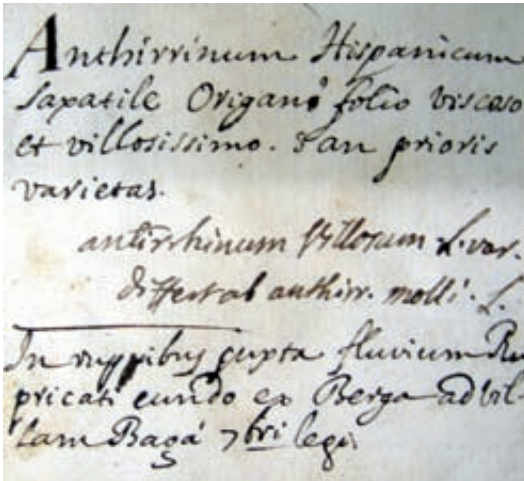
potecaris barcelonins, algun dels quals, com Joan Salvador i Riera (1683-1725), excel·lí en el món científic del seu temps. Precisament en aquesta col·lecció hi trobem les primeres herboritzacions conegudes de l'entorn del Cadí-Moixeró: una desena de plantes, totes de les parts baixes, bé de la rodalia de la Seu (*Prunus mahaleb*, *Hieracium sabaudum*), bé de l'alt Llobregat (*Gentiana ciliata*, *Saxifraga longifolia*, *Antirrhinum molle*, de Berga a Bagà, fig. 1; *Onosma echioides*, *Aster willkommii*, de Bagà a la Pobla). Una contribució, doncs, migrada però força selecta, que inclou fins i tot endemismes del nord-est ibèric.

A diferència de l'herbari Salvador, que ha estat estudiat per molts botànics, les recol·leccions de Miquel Bernades i Mainader (1708-1771) havien passat desapercebudes fins fa ben poc. Bernades nasqué a Puigcerdà però desenvolupà la seva carrera a Madrid, on fou metge del rei Carles III i Professor del Real Jardín Botánico. En el seu herbari, conservat a l'Institut Botànic, hi hem localitzat una desena de plantes del Cadí-Moixeró, com ara *Anthyllis montana* (fig. 2), *Oxytropis campestris* o *Aethusa cynapium*, col·lides al camí ral de Coll de Jou; *Nigritella nigra* i *Homogyne alpina*, de Prat d'Aguiló, o *Catananche caerulea*, de les pastures de Pi. Aquests són els primers testimonis coneguts de l'alta muntanya de la zona, recollits presumiblement pel mateix Bernades en el decurs de viatges o d'estades a la seva vila natal, des d'on explorà també localitats com Guils, l'estany de Malniu o les valls de l'obaga del Puigmal. Cal afegir que d'altres recol·leccions d'aquest botànic, qui sap si amb més plantes pirinenques, es troben escampades per diversos centres europeus.

15
el picot negre

revista informativa
del PARC NATURAL
del CADÍ-MOIXERÓ

juny 2009
número 13

16

el picot negre

revista informativa
del PARC NATURAL
del CADÍ-MOIXERÓ

juny 2009
número 13

Cal esperar, però, fins al 1826 per trobar una publicació amb dades sobre la flora del territori. Es tracta del *Catalogue des Plantes indigènes des Pyrénées*, on l'anglès Georges Bentham (1800-1884) presenta els resultats d'un viatge per la meitat oriental dels Pirineus fet un any abans, en què recorregué, entre altres indrets, la Cerdanya i les valls d'Andorra, inclosa una breu visita a la serra de Cadí des de la Seu d'Urgell. A banda les referències escadusseres de plantes cadinenques (només tres: *Ononis cristata*, *Scutellaria alpina* i *Petrocallis pyrenaica*) crida l'atenció la imatge feréstega i miserable que dona d'aquestes valls i dels seus habitants.

Costa, Cadevall i col·laboradors

No és, però, fins ben entrat el segle XIX que veu la llum un recull consistent de dades. El devem a Antoni Cebrià Costa (1817-1886), botànic valencià instal·lat a Barcelona, autor d'una *Introducción a la flora de Cataluña* amb dues edicions, el 1864 i el 1877. Costa aplegà al seu voltant tot de col·laboradors que, amb les dades de recerques pròpies, d'autors anteriors i de col·leccions de referència com l'herbari Salvador, li proporcionaren informació sobre

gran part del territori català. Les citacions de "Berga y comarca" i "Montes de Berga" donen testimoni del seu pas per aquesta part dels Pirineus en companyia del botànic italià Pietro Bubani i del farmacèutic berguedà Francesc Grau, per bé que les visites a l'alta muntanya sembla que es limitaren als Rasos de Peguera.

Les dades de les serres de més al nord, però, són escasses i sovint tan poc precises com les dels Salvadors. Corresponen sobretot al setcensenc Joan Isern qui, anys abans d'estudiar l'Amazònia, s'havia guanyat la vida com a recol·lector. Ell i també Jaume Jover, del Jardí de Barcelona, visitaren, potser seguint la petja dels Salvadors, la serra de Cadí, la Seu d'Urgell i la Pobla de Lillet en unes condicions, cal pensar, no gens fàcils. Joan Cadevall assenyalaria anys després (1906): "nuestra misma provincia de Barcelona ... puede considerarse virgen en su parte septentrional formada por la Sierra de Cadí con sus estribaciones, mesetas y valles ... Verdad es que para salvar la distancia de Berga a Bagà no había entonces, ni hasta muy recientemente, más que un mal camino de herradura".

RECERCA

Més de tres segles d'història:
les exploracions florístiques
al Cadí-Moixeró i muntanyes veïnes

Fotografies:

Fig. 1b - Detall de l'etiqueta d'*Antirrhinum molle* de l'herbari Salvador (BC-Salvador 561)

Fig. 2 - Plec d'*Anthyllis montana* de l'herbari Bernades (BC-Bernades 107), recol·lectat a Coll de Jou pel volts de l'any 1750.

RECERCA

Més de tres segles d'història:
les exploracions florístiques
al Cadí-Moixeró i muntanyes veïnes

També fou deixeble de Costa l'olotí Estanislau Vayreda (1848-1901), germà d'un conegut pintor, qui dugué a terme diverses campanyes de reconeixement florístic als Pirineus orientals. Una de les àrees que explorà amb més de detall i continuïtat fou precisament la vall de La Molina; en donen fe més de 300 mostres recol·lectades entre els anys 1879 i 1898, i la publicació de diverses notes florístiques. Dels seus descobriments cal destacar el de l'única localitat pirinenca de *Lappula deflexa* (planta raríssima, exclusiva de les boques de les coves, que fins i tot va arribar a cultivar), i el de les sables de muntanya (*Juniperus sabina*) de la Torrentada del Coll del Pal. A més, Vayreda ens ha llegat interrogants relacionats amb la presència poc versemblant d'algunes plantes alpines exclusives dels cims pirinencs en localitats com ara Comabella, d'on val a dir que també dóna citacions i testimonis de plantes que sí que hi viuen actualment.

Fotografia:

Fig. 3 - Joan Cadevall i Diars (1846-1921), autor de la Flora de Catalunya i explorador de les serres prepirinenques.

Arxiu de l'Institut Botànic de Barcelona.

Tot i que amb alts i baixos, l'empenta exploradora es mantingué a les primeries del segle xx. El farmacèutic terrassenc Joan Cadevall (1846-1921; fig. 3), també deixeble de Costa, empenqué a partir del 1905 diverses campanyes per revisar i ampliar la flora catalana, després de molts anys dedicat a l'ensenyament. Com el seu mestre, comptà amb col·laboradors escampats arreu del país (a la Catalunya central Conrad Pujol, nét de Francesc Grau), i també amb l'assessorament de botànics rellevants com el farmacèutic sogorbí Carles Pau.

Cadevall visità diverses vegades l'Alt Berguedà; en queda constància en unes *Notas fitogeogràficas críticas* publicades per la Real Academia de las Artes y las Ciencias de Barcelona, on dóna a conèixer novetats florístiques alhora que el desenvolupament de les campanyes. L'estiu del 1905, acompanyat d'Àngel Sallent, també farmacèutic, seguí l'itinerari Berga - Rasos de Peguera - Bagà - la Pobla de Lillet - Castellar d'en Hug - Coll de Jou, fins a les fonts del Llobregat i del Bastareny. Tots dos tornaren al Berguedà l'any següent amb Carles Pau i Manuel Llenas, del Museu de Ciències de Barcelona. Entre el 20 i el 26 de juliol feren el camí de Berga a Vallcebre i Bagà, des d'on visitaren l'Adou, el Pendís, el Paradell i la vall de Gréixer fins al coll del Pal i el Puigllançada, abans que una tempesta els fes tornar abans d'hora i en un estat lamentable. D'aquestes campanyes també en són testimoni molts plec d'herbari, i trameses a especialistes com Casimir Arvet-Touvet, qui descriví tres noves espècies del complicadíssim gènere *Hieracium* sobre mostres de la zona (*H. legrandianum* de Coll de Jou; *H. berardianum* de Rebot i *H. argyreum* del Pendís). D'altres troballes foren la primera localitat ibèrica de *Viola mirabilis*, a l'Adou, i novetats per Catalunya com la ussona (*Festuca scoparia*) o la silene de roca (*Silene borderei*).

17
el picot negre

revista informativa
del PARC NATURAL
del CADÍ-MOIXERÓ

juny 2009
número 13

Els francesos Hyppolite Coste (1858-1924) i Joseph Soulié (1868-1930) també visitaren l'alta muntanya en aquests mateixos anys i en deixaren alguns testimonis d'herbari. Quant al seu compatriota i contemporani el germà Sennen (Étienne Marie Grénier-Blanc, 1861-1937), de la congregació de La Salle, tot i la seva intensa labor d'exploració florística a l'Alta Cerdanya, dedicà poca atenció a la nostra zona, i amb això ens estalvià els problemes generats per la seva inclinació a descriure noves espècies, sovint amb poc fonament. Només alguns plec de la sèrie *Plantes d'Espagne* donen testimoni del seu ràpid pas per Castellar d'en Hug i per les valls del Riutort i de la Molina.

18

el picot negre

revista informativa
del PARC NATURAL
del CADÍ-MOIXERÓ

juny 2009
número 13

Tota aquesta tasca va quallar anys després en la *Flora de Catalunya* de Cadevall, publicada en català entre 1913 i 1937. Els darrers volums foren a cura de Pius Font i Quer (1888-1964), un dels seus col·laboradors més destacats i figura emblemàtica de la botànica catalana del segle passat. L'obra inclou prop de mig miler de referències de plantes de localitats de la zona.

També Font i Quer visità les nostres muntanyes. Esperonat per la manca de dades de la Serra de Cadí en sentit estricte, l'agost del 1926 emprengué una excursió de tres dies pel vessant sud i les carenes en companyia de Josep Cuatrecasas (1903-1996), seguint l'itinerari Bagà - Gresolet - Coll de Bauma - Serra Pedregosa - els Cortils - Pic de Costa Cabriolera - font del Cristall - Bagà. Segons escriu en unes notes sobre la flora dels cims del Cadí, la flora de les parts altes el decebé força, de manera que les campanyes no tingueren continuïtat (llàstima que no passés al vessant nord!). Això sí, anys més tard publicà *Plantas de Greixa*, aplec d'observacions florístiques i paisatgístiques fruit d'un parell de visites al llogaret del Moixeró.

Els darrers decennis

A partir dels anys quaranta del segle XX, els botànics que han treballat a la zona han compaginat els estudis florístics amb d'altres sobre les comunitats i el paisatge vegetal. És el cas de l'eminent botànic franco-suís Josias Braun-Blanquet (1884-1980), qui a *La végétation alpine des Pyrénées Orientales* (1948) dona diversos inventaris de vegetació de Tancalaporta i la Tosa d'Alp, a més d'anotacions sobre distribució de plantes. Aquestes dades les aplegà en el decurs de campanyes desenvolupades presumiblement a principis del decenni esmentat.

Per aquesta època es produí també la visita a Bagà de Guy Lapraz (1918), professor aleshores del Liceu Francès de Barcelona. Ell fou el descobridor de les poblacions de julivert d'isard (*Xatardia scabra*) del Roc Negre, sobre Pla Bagà, les primeres conegudes fora del Puigmal. Aquesta i d'altres dades sobre la flora de la zona i d'altres indrets les publicà anys després en unes *Apportations à la flore de la Catalogne*, a les quals seguiren unes notes sobre els prats i els boscos de la rodalia de Bagà.

RECERCA

Més de tres segles d'història:
les exploracions florístiques
al Cadí-Moixeró i muntanyes veïnes

Fotografia:

Fig. 4 - Participants a la campanya de l'Institut Botànic de Barcelona a la Serra de Cadí (1949), a la porta del refugi de Prat d'Aguiló. D'esquerra a dreta: ?, Josep Vives, Antoni de Bolòs, Oriol de Bolòs, Francesc Masclans, ? al darrere.

Arxiu de l'Institut Botànic de Barcelona; autor de la foto: **Pere Montserrat.**

RECERCA

Més de tres segles d'història:
les exploracions florístiques
al Cadí-Moixeró i muntanyes veïnes

L'any 1949 l'Institut Botànic de Barcelona endegà una campanya de prospecció de la serra de Cadí. Tingué lloc del 3 a l'11 de juliol i prengué com a base el refugi de Prat d'Aguiló, des d'on s'explorà el vessant nord de la serra fins a Bastanist i les carenes entre el passos dels Gosolans i de la Roca Plana, a més dels voltants del refugi. Hi participaren Antoni de Bolòs (1889-1975), aleshores director de l'Institut, el seu fill Oriol (1924-2007, que el rellevaria anys després), Francesc Masclans (1905-2000), Pere Montserrat (1918), M. Quinquilla i Josep Vives (1931-1993) (fig. 4 i 5). Entre les seves troballes cal remarcar la del segon nucli prepirinenc de julivert d'isard a les tarteres de l'obaga del Cadí, i la de *Scabiosa graminifolia* entre l'Estenedor i Prat d'Aguiló.

A banda d'una ressenya a càrrec d'Antoni de Bolòs a la revista de l'Institut amb la notícia d'aquestes descobertes, la publicació dels resultats es va endarrerir; de fet, encara a hores d'ara part dels materials de la campanya resta per estu-

diar. Això sí, anys més tard Oriol de Bolòs publicà diversos inventaris de comunitats de tarteres i herbassars, i una sinopsi de la vegetació de les parts altes. D'altra banda molts dels expedicionaris van continuar explorant les serres. Josep Vives, de només 18 anys en el moment de l'expedició, es doctorà el 1959 amb una tesi sobre la flora i la vegetació de l'Alt Cardener, publicada el 1964. També ens consten herboritzacions de Pere Montserrat a la vall de la Molina, i visites dels Bolòs i Francesc Masclans a les parts més accessibles.

D'aleshores ençà, la forta embranzida experimentada per la botànica catalana s'ha vist reflectida en un increment substancial de les visites dels botànics a la regió i en la multiplicació dels treballs florístics o de temàtica més àmplia que hi fan alguna referència (estudis regionals, monografies taxonòmiques, estudis de comunitats vegetals, mapes de vegetació i d'hàbitats...), molts dels quals han tingut força més difusió que els esmentats més amunt. Donar-ne detall ens faria allargar innecessàriament i potser generaria greuges per omissió; per això ens remetem un cop més a la bibliografia del catàleg a què ja hem fet referència.

Tot aquest cúmul d'informació ens ha permès, doncs, un coneixement detallat de la flora vascular del sistema Cadí-Moixeró i serres veïnes. Tanmateix, la flora és prou dinàmica i el territori prou complex perquè de tant en tant encara sorgeixin novetats, de les quals aquesta i d'altres revistes en van donant notícia.

Per acabar, voldríem que aquestes ratlles servissin de reconeixement a tots aquells que, abans de nosaltres, han treballat tant al camp com al laboratori, sovint en condicions precàries, amb l'objectiu compartit de millorar el coneixement del patrimoni natural d'aquesta part del país.

19
el picot negre

revista informativa
del PARC NATURAL
del CADÍ-MOIXERÓ

juny 2009
número 13

Fotografia

Fig. 5 - Els investigadors de l'Institut Botànic en una de les canals de l'obaga del Cadí
Arxiu de l'Institut Botànic de Barcelona.